

אני חיה בארץ אמותי: המילה

שישה שירים

מגרמנית: דותן ברום

את חופשת הפסח ביליתי בבוקובינה, חבל ארץ בממלכה ההבסבורגית, שכיום נקרע בין רומניה ואוקראינה. סבא וסבתא שלי מצד אמי הגיעו שניהם משם: סבתא מסטרזשניץ – היום עיירה אוקראינית מנומנמת שבית הכנסת שבעבר שירת את יהודיה משמש כיום אולם ספורט, וסבא הגיע מרדאון שנמצאת היום בצד הרומני ובעבר הייתה גם ביתם של המשורר דן פגיס ושל הצייר אביגדור אריכא. שתי העיירות הללו חגו ככוכבי לכת סביב בירת בוקובינה, צ'רנוביץ – מגדל בבל הבסבורגי על גדות נהר הפרוט, שבו יהודים (אורתודוקסים ורפורמים, דוברי יידיש, עברית וגרמנית), אוקראינים, רומנים וגרמנים בללו את שפותיהם ואת תרבויותיהם, ושובו פעלו משוררים יהודים ידועי שם, כמו פאול צלאן, אליעזר שטיינברג ואיציק מאנגער. אל תוך מציאות החיים הזאת נולדה המשוררת היהודייה רוזלי ביאטריס רות שרצר, הידועה יותר בשם העת שלה – רוזה אוסלנדר (Rose Ausländer), שכמה משיריה תרגמתי לקראת נסיעתי לבוקובינה.

אוסלנדר נולדה בשנת 1901 בבית יהודי דובר גרמנית, לאב בן משפחת חסידי סדגורה ולאם ילידת העיר. עם התערערות השלטון האוסטרו-הונגרי בעיר במלחמת העולם הראשונה, נמלטה המשפחה לבודפשט ומאוחר יותר לווינה, אך חזרה לבסוף לצ'רנוביץ בשנת 1920. עם שובה לעיר, החלה אוסלנדר ללמוד ספרות ופילוסופיה, אך עזבה את לימודיה עד מהרה עם מות אביה כדי להגר לארצות-הברית. שם, מעבר לים, החלה לכתוב שירים בגרמנית ובשנת 1927 פורסם קובץ שיריה הראשון, שבו קיימים השפעות פילוסופיות והיסוס בין אקספרסיוניזם ובין השפעתה של תנועת "האובייקטיביות החדשה" (Neue Sachlichkeit). בשלהי שנות העשרים ובראשית שנות השלושים ערכה פעמיים את המסע מעבר לאוקיינוס בין ניו-יורק וצ'רנוביץ, כשהיא מפרסמת שירים בעיתונות הגרמנית בארצות-הברית ובעיתונות היהודית בצ'רנוביץ. את שנות השלושים היא העבירה בעיר הולדתה, שם פורסם בשנת 1939 גם ספר שיריה הראשון, "הקשת בענן" (Der Regenbogen). הכיבוש הסובייטי קצר הימים של העיר בראשית שנות הארבעים הוביל לחקירתה על-ידי המשטרה החשאית באשמת ריגול לטובת ארצות-הברית, ועם הכיבוש הרומני של בוקובינה, שנתמך על-ידי גרמניה הנאצית, היא מצאה את עצמה, יחד עם יהודים רבים אחרים, בגטו. חיי הגטו הפכו לנושא מרכזי ביצירתה. בגטו גם נרקמה חברותה עם פאול צלאן, היהודי ענק השירה הגרמנית.

בשנים שאחרי המלחמה חייתה בבוקרשט ואחר כך נדדה בין ארצות-הברית לגרמניה, שם כתבה באנגלית ובגרמנית וגם תרגמה שירים מיידish לשפות אלה. היא נפטרה לבסוף

בשנת 1988 בדיסלדורף, מותירה אחריה את שירתה ושתי מזוודות שבהן ארזה את רכושה המועט בנדודיה הרבים. אין זה מפתיע, אם כך, שאוסלנדר ראתה את מכורתה לא במדינה זו או אחרת, אלא במילה הכתובה: "ארץ אבותיי מתה / הם קברו אותה / באש / אני חיה / בארץ אמותיי / המילה" (Mutterland, 1978).

ד"ב

בוקובינה ו

עודך כאן

אם יִרְקָה

בוקובינָה

פְּרָפְרִים בְּשַׁעֲרָהּ

שְׁתִּי

אוֹמֶרֶת הַשָּׁמֶשׁ

חֵלֶב מְלֹחַ אָדָם

חֵלֶב תִּירָס לֶכֶן

עֲשִׂיתִי אוֹתָם מְתוֹקִים

רָכַס הַקֶּרְפָּטִים

כְּמוֹ אֵב

מְזֻמֵּין אוֹתָךְ

לִרְכֹּב עַל גְּבוֹ

אַרְבַּע שָׁפוֹת

שִׁירִים אַרְבַּע־שָׁפְתַיִם

אֲנָשִׁים

הַמְבִינִים זֶה אֶת זֶה

הַשְּׁלִיכִי פַחַדְךָ

בְּאֵוִיר

בְּקֶרֶב

יְבוֹא זְמַנְךָ

בְּקֶרֶב

יִצְמַח הָרָקִיעַ

תַּחַת הָעֵשֶׁב

יִפְּלוּ חֲלוּמוֹתֶיךָ

אֶל הַשּׁוֹם־מְקוֹם

עֵדִין

הַצִּפְרָן פּוֹרֵחַ

הַקִּיכְלִי שָׁר

עוֹדְךָ יְכוּלָה לְאַהֵב

לְמַסֵּר מְלִים

עוֹדְךָ כָּאֵן

הִי מַה שֶׁהֵנָּךְ

תִּנִּי מַה שֶׁשָּׁלְךָ

אור אם

מאי

החדש שלי

שם ילדתי

את אמי

היא שרה

אלי: כן

חפושיות מאי

עודן רוקדות

סביב אורה

כאשר

ברחתי מהילדות

חנקתי

את אשרי בנכר

כאשר

התאבנתי בגטו

קפא לבכי

במרתף המסתור

אני שוודת

המוראות

כותבת במלים

חיים

בבית הנשימה

גשרים בלתי נראים נמתחים

ממך אל אנשים ואל דברים

מהאוויר אל נשימתך

לדבר עם פרחים

כמו עם אנשים

שאתה אוהב

בבית הנשימה שוכן

זמן של פרחי אדם

"אמי בהירת השער לא באה הביתה"

פאול צלאן (בתרגום שמעון ונדבנק)

לא באה הביתה
היאם

לעולם לא נטש
המות

שנזון מהבן
עם חלב שחר

שהחזיקו בחיים
שטבעו בדם הדיו

בין שורות שתקניות
מלת האין
מאירה
בחלל הריק

שם בפרוט מציצים חלוקי הנחל
משרטטים דגמאות בנות חלוף
על סוליותינו

נרקיסים שאנו מניחים על פני המים
אוחזים בזרועותינו

בלילה הרוח מכסה
מטה מלאה דגים
דגי הזהב של הירח

לחישת פאות:
הרבי בקפוטה ובשטרומל
מקף חסידים טובי-עינים

צפרים – איננו מכירים
את שמכן קריאתכן
מפתה ומצמיחה
גם נוצותינו מוכנות
אנו עוקבים אחריכן
מעל שדות תירס
בתי-תפלה מטלטלים
תמיד בחזרה לפרוט

רפסודות
(מעץ או מחרוב?)
מהפרוט והלאה
לאן אתן ממהרות
כשאנו נשארים כאן
עם האבנים?

* נהר במולדתה של המשוררת – בוקובינה, המהווה את הגבול הטבעי בין רומניה למולדובה של ימינו.